

Usnesení předsednictva ústředního výboru Komunistické strany Československa o učebnicích — jasná směrnice naší cesty k socialistické škole, k socialistické výchově.

BOHUMÍR KUJAL, Výzkumný ústav pedagogický J. A. Komenského v Praze.

Na závěr letošního školního roku, bohatého na plodnou práci školy a učitelů, vyšlo usnesení předsednictva ústředního výboru Komunistické strany Československa o učebnicích pro národní a střední školy ze dne 28. května 1951, jež znamená nejzávažnější slovo k dosavadnímu úsilí o socialistickou školu a výchovu a současně i veliký krok vpřed za přípravou mládeže jako generace socialistické. Toto usnesení je zásadní směrnicí pro veškerou práci v oboru výchovy naší mládeže, je však i pomocí, posilou a povzbuzením k této práci.

Usnesení předsednictva strany vytýčuje především *cíl a úkoly školní výchovy* v naší lidově demokratické škole. Formuluje je takto: „Škola má svést zápas o duši nejmladší generace národů Československa, má tuto generaci vychovávat jako generaci socialistickou, generaci nových společenských vztahů, generaci nové kultury, nové morálky. Má vychovávat mládež čestnou, pilnou, hrdou, statečnou, odhodlanou k práci a k obraně vlasti, oddanou svému lidu, zanícenou pro výstavbu socialismu, jak nám ji ukazuje soudruh Klement Gottwald a Komunistická strana Československa, mládež věrnou společenství se Sovětským svazem, věrnou velikým myšlenkám Leninovým a Stalinovým. Ruku v ruce s velkou socialistickou přestavbou a výstavbou naší země má škola vychovávat uvědomělé socialistické pracovníky, dělníky a rolníky a vytvořit novou socialistickou inteligenci.“

Bude prospěšné zkonfrontovat si tento cíl a úkoly naší školy v pojetí usnesení strany s cílem a úkoly, jak je stanovily podle zákona o základní úpravě jednotného školství učební osnovy pro národní a střední školy z r. 1948 a potom i učební osnovy pro gymnasia z r. 1949. V těchto učebních osnovách je stanoven cíl a úkoly lidově demokratické školy takto: „Školy pečují o všestranný rozumový, citový, mravní a tělesný rozvoj žactva. Vzdělávají mládež v duchu pokrokových národních tradic a ideálů humanity, vychovávají k samostatnému myšlení, cílevědomému jednání, činné práci i družné spolupráci a probouzejí v mládeži touhu po sebevzdělání a pokroku. Vedou ji k činné účasti na životě školy a na budovatelském díle republiky. Pěstují smysl pro společenství v rodině, národu, Slovanstvu a lidstvu. Vychovávají národně a politicky uvědomělé občany lidově demokratického státu, statečné obránce vlasti a oddané zastávce pracujícího lidu a socialismu.“

Výchovný cíl a úkoly naší školy stanovené v usnesení strany nejsou samozřejmě v rozporu s výchovným cílem a úkoly, jak je formulují školský zákon a učební osnovy. Je však mezi nimi podstatný rozdíl. Výchovný cíl a úkoly naší školy jsou v usnesení už pojaty v těsné souvislosti s politikou naší strany jako vedoucího činitele při budování socialismu, a to v etapě, která proti počátku roku 1948 znamená jak v hospodářství, tak i kultuře a ideologii roz-

hodné zpevnění vývojové linie a zrychlení vývoje k socialismu. Proto podle usnesení strany má škola vychovávat naši mládež už jako generaci socialistickou, věrnou učení Leninovu a Stalinovu a spojenectví se Sovětským svazem, generaci socialistické morálky, vychovanou rukou v ruce s velkou socialistickou přestavbou a výstavbou naší země v uvědomělé socialistické pracovníky. Tento cíl a úkol charakterisuje tedy naši školu už jako školu směřující k socialistické výchově všestranně rozvitého dorůstajícího pokolení.

V těsné spojitosti s cílem a úkoly školy charakterisuje usnesení *obsah školní výchovy*. Stanovit obsah výchovy v jednotě s cílem a úkoly školy je možno teprve ve společnosti vytvářející socialistický a komunistický společenský řád. Kapitalistická společnost a jí posluhující buržoasní pedagogika namnoze zastíraly skutečný obsah, skutečný stav výchovy dětí pracujících. Sloužil jí k tomu i nadneseně vytyčený cíl a úkol školy a školní výchovy, v němž fráze o ušlechtilých, vysoce humánních cílech výchovy měly pomoci zakrýt bědný stav vzdělávání mládeže z nejširších vrstev pracujícího lidu. Podle N. K. Gončarova je právě tento rozpor mezi cílem a obsahem výchovy v buržoasní společnosti pro buržoasní školu typický. Ve společnosti socialistické nebo budující socialistický společenský řád a stejně tak i v socialistické pedagogice tento rozpor existovat nemůže. Nemůže existovat prostě proto, že socialistická společnost neskrývá, nýbrž naopak zdůrazňuje nejtěsnější souvislost cíle a úkolů školy s politikou výstavby socialismu a komunismu a že má a musí mít nejvyšší zájem na tom, aby byl cíl a úkol školní výchovy plně zajištěn v obsahu této výchovy, neboť široké, všestranné, co nejvyšší vzdělání všeho lidu a mládeže stává se historickou nevyhnutelností při budování socialistického a komunistického společenského řádu. To ovšem také znamená, že nelze obsah socialistické výchovy chápat jen jako prostředek k dosažení cíle, ale v jednotě s tímto cílem jako konkrétní vymezení úkolů naší lidově demokratické školy.

Platné učební osnovy zdůrazňují v úvodních poznámkách tyto charakteristické rysy obsahu školní výchovy: politickou výchovu v duchu zásad lidové demokracie, vyjádřených v ústavě, výchovu vlasteneckou, výchovu k cílevědomému jednání, činnorodé práci a družné spolupráci v duchu socialistické mravnosti, vzdělání směřující k poznání podstaty a zákonitosti přírody a společnosti v duchu pokrokových národních tradic a ideálů humanity a péče o všestranný rozumový, citový, mravní a tělesný rozvoj žactva a vytváření pevného charakteru.

Usnesení strany o učebnicích klade největší důraz ve školní výchově na vytváření vědeckého světového názoru dialektického a historického materialismu a na výchovu k socialistickému vlastenectví. Ukládá škole pečovat o tělesnou výchovu žactva, rozvíjet myšlení žáků, vytvářet u nich bolševické rysy povahy a vůle a posilovat polytechnické vzdělání mládeže. Tyto výchovné úkoly nutno plnit především při rozvíjení vzdělání žactva, při učení základům věd podle no-

vých učebnic. Základ výchovy je tedy podle usnesení ve vzdělání, v osvojování si základních vědomostí, dovedností a návyků v jednotlivých učebních předmětech společenských a přírodních věd v souvislosti s vytvářením vědeckého světového názoru, dialektického a historického materialismu a socialistické morálky, v souvislosti s rozvíjením tělesných a duševních sil a schopností dětí a vytvářením bolševických rysů povahy a vůle, při čemž usnesení přikládá velký význam vyučování mateřskému jazyku, které má tvořit hlavní obsah národní školy. Usnesení tedy zaměřuje školu a učitele právě k úkolu lépe vzdělávat naši mládež, lépe ji vybavovat kvalitními vědomostmi, dovednostmi a návyky a tak ji připravovat k budování socialismu v naší vlasti.

Cíl, úkoly a obsah školní výchovy, jak je stanoví usnesení strany, znamenají tedy proti dosavadní praxi ideologický nástup ve výchově mladého dorůstajícího pokolení v duchu marxisticko-leninského učení. Znamenají, že tento nástup je třeba chápat jako bojový úkol školy svěst zápas o duši nejmladší generace našich národů, a to v době, kdy procházíme ve svém vývoji obdobím zostřujícího se třídního boje, neboť škola nestojí a nemůže stát ve vzduchoprázdnu, ale je součástí a účastníkem tohoto zápasu sil starého a nového světa. Znamenají, že v naší škole musí všestranné a hluboké vzdělání v duchu marxismu-leninismu, poskytované v jednotlivých předmětech, tvořit základ socialistické výchovy naší mládeže a že toto vzdělání má nutně polytechnický charakter.

Usnesení strany řeší i některé *základní otázky funkce, organizace a způsobů školní výchovy*. Je to především sám principiální problém — funkce školy a školní výchovy ve výstavbě nového společenského řádu v naší vlasti. Usnesení konstatuje, že význam školy a školní výchovy je pro výstavbu socialismu v naší vlasti nesmírný a uvádí slova presidenta republiky Klementa Gottwalda: „Škola je hlavním činitelem výchovy nových občanů republiky.“ Tím je vyjádřena i veliká odpovědnost školy a učitelů. Nebude ke škodě připomenout si, že nutno chápat tento nesmírný význam, tuto odpovědnou funkci školy a školní výchovy jedině v pojetí historického materialismu a socialistické pedagogiky. Škola a školní výchova jako výchova vůbec nemůže změnit společenský řád. To je blud buržoasní pedagogiky, jehož se dalo využít i k matení učitelstva. Nesmírně však může škola přispět k tomuto vývoji, tím více, pracuje-li v souladu s hlavními nositeli tohoto vývoje, směřuje-li za stejným cílem.

Usnesení strany zdůrazňuje mimořádně významnou úlohu naší národní a střední školy pro všechnu mládež. Usnesení její úkol charakterisuje takto: „Úkolem národní a střední školy je dát veškeré naší mládeži jednotné všeobecné základní vzdělání, bez něhož se nová generace dělníků, rolníků a pracující inteligence nemůže obejít.“ V této charakteristice významu povinné ma-

sové školy je vyjádřen zásadní postoj dělnické třídy a komunistické strany k povinnému základnímu vzdělání všech dětí, jenž je zcela protikladný názoru buržoasie na vzdělání dětí širokých mas pracujících.

Buržoasie učinila z vyššího vzdělání svých dětí a dětí, jež se měly stát jejími třídními posluhovači, jeden z prostředků svého vládnutí a vykořisťování. Dětem pracujících dopřávala jen elementární vzdělání v míře nejvýše nutné s hlediska potřeb kapitalistického hospodářství. O školy, které vychovávaly příští nositele třídního panství, buržoasie dobře pečovala. Masová povinná škola však živořila. Buržoasie ovšem i v obecné škole diferencovala, pokud šlo o její děti. Vybavovala tyto školy nejen lepšími budovami, učiteli, které lépe platila, ale dovedla za pomoci buržoasní pedagogiky věnovat zvýšenou péči školám a třídám, které připravovaly děti na výběrovou školu, a dětem, které na tuto školu odcházely.

Dělnická třída a komunistická strana usilují o nejvyšší možné vzdělání dorůstajícího pokolení. Proto soustřeďují svou pozornost a svou péči právě na školu národní a střední, tvoří z nich úhelný kámen celé naší školské soustavy, jež má dát nejvyšší možné všestranné vzdělání všem dětem. Usnesení pomáhá vytvářet tuto školu jako školu jednotnou s těžištěm ve vyučování mateřskému a ruskému jazyku, společenským a přírodním vědám a matematice.

Usnesení strany právě tím, že se zabývá učebnicemi a prací podle nich a s nimi, vysoko oceňuje význam učení, význam práce v jednotlivých učebních předmětech podle učebnic. Usnesení stanoví funkci učebnice a hodnotí význam práce podle učebnic takto: „Jednou z nezbytných podmínek k tomu, aby národní a střední škola mohla plnit tento úkol, jsou dobré stále učebnice pro všechny předměty. Učebnice má ve výchovné a vzdělávací práci lidově demokratické školy velký význam. Učebnice doplňuje a prohlubuje živý výklad učitele. Je žákovi důležitým pramenem poznání a nástrojem opakování a upevňování načerpaných vědomostí. Učebnice vede žáka k návyku samostatně studovat a duševně pracovat, který je nepostradatelný pro kulturního člověka socialistické epochy. Bez učebnice nemůže si žák osvojit pevné základy vědomostí v žádném vědním oboru.“ Tím jsou zároveň vyvráceny názory na učebnici jako na pomůcku druhořadého významu ve školní práci a přezíravý postoj k otázce obsahu vyučování a metod práce s učebnicí je označen jako škodlivý pro socialistickou výchovu mládeže. Výzkumný ústav pedagogický musil při své práci na nových učebnicích často překonávat falešný názor některých „akademických“ pedagogů, kteří přípravu učebnic nepokládali za práci důstojnou pedagoga a kteří jí nechtěli přiznat charakter práce vědecké. Nesprávný byl také přístup k práci v jednotlivých učebních předmětech podle učebnic i u jisté části učitelstva. Upozornili jsme na některé zjevy, potvrzující tento názor, již na V. celostátní konferenci učitelů. Uvedli jsme tehdy: „Proč nedosahují některé naše školy při práci podle nových učebnic dobrých vzdělávacích výsledků? Podle našeho názoru podceňují někteří učitelé vzdělávací práci v jednotlivých učebních předmětech. Setkali jsme se s názorem, že lidově demokratická škola má více vychovávat než

učit. Učitelé, kteří tuto thesei hlásají, přecházejí z extrému staré buržoasní školy, která děti přecpávala formálními, neskloubenými poznatky a nedostatečně formovala jejich charakter, do nového extrému: zanedbávajíce thesei o jednotě rozumové výchovy, polytechnického vzdělání a výchovy mravní, tělesné a estetické, ocítají se ve vzduchoprázdnu svou snahou o větší výchovné výsledky bez systematického obohacování dětí kvalitními poznatky, bez kladení základů vědeckého světového názoru. Podle diskuse na vánočním semináři průkopníků výchovy k socialismu podcenilo práci podle nových učebnic v některých okresech i naše mladé průkopnické hnutí vlasteneckých učitelů. Někteří učitelé neorganizují učební hodinu tak, aby se plně využilo vyučovacího času, aby se usilovně pracovalo po celou vyučovací dobu. Nevyužívají ve své práci plně nových učebnic, nevedou žáky k tomu, aby se podle učebnic poctivě připravovali na vyučování, neukládají jim k řešení otázky a úkolů, které učebnice uvádějí, neorganizují jejich domácí práci."

Při své výzkumné práci na školách jsme zjistili některé vážné příčiny, proč učitelé podle učebnic soustavně nepracovali. Předně práci podle učebnic se nedostalo autoritativní podpory. Za druhé nové učebnice vyžadovaly na učitelích zvýšenou práci i v přípravě i ve vyučovací hodině. Za třetí učebnice znamenaly novou ideologickou směrnicí, i když, jak ukázalo usnesení, s četnými nedostatky. Za čtvrté ve vědomí některých učitelů doznivaly nesprávné názory na práci v jednotlivých učebních předmětech, na příklad podceňování systematické práce podle učebních osnov, používání projektových metod a tak zvaných metod pracovních atd., výzbroj to z arsenálu buržoasní pedagogiky. Konečně učitelům se nedostalo v jejich práci při řešení četných problémů vyučování v naší škole vydatnější pomoci od naší pedagogické vědy. Tyto příčiny měly vliv na postoj některé části učitelstva k novým učebnicím, což ovšem mělo neblahé důsledky ve vzdělávací práci školy.

Úsnesení strany o učebnicích dává tedy veškeré práci v o b o r u v ý c h o v y m l á d e ž e p ř e s n ý s m ě r. Pomáhá odstranit přímo liberalistickou roztříštěnost a libovůli ve věcech výchovy a zaměřuje úsilí tisíců učitelů na podstatné úkoly socialistické výchovy. Dává ovšem i jasnou směrnicí naší pedagogické vědě. Pomáhá účinnou kritikou našeho dosavadního pedagogického snažení a vytyčuje nové úkoly. Pedagogům, pracujícím s řadou spolupracovníků z různých oborů na nových učebnicích, dostalo se v usnesení ocenění jejich poctivé práce, ale i veliké pomoci ve formě zásadní kritiky této práce. Je nepochybné, že usnesení, opřené o autoritu naší strany, se stane reálnou silou, formující úsilí naší školy ve směru socialistické výchovy naší mládeže.

Usnesení samo, propagace práce v jeho duchu a významné výsledky školní a pedagogické práce podle tohoto usnesení mají nesmírný politický význam v tom, že pomohou učitelstvu *pochopit vedoucí úlohu naší Komunistické strany Československa, této rodné strany všeho našeho pracujícího lidu*, její péči i odpovědnou rozhodnost ve věci přípravy mladého dorůstajícího pokolení k úkolům bu-

dování socialismu v naší vlasti, jež provádí pod jejím moudrým vedením v čele s prvním dělníkem prezidentem republiky Klementem Gottwaldem naše dělnická třída a ostatní vrstvy pracujícího lidu. Úkoly a jejich provádění, které usnesení pro školské a pedagogické pracovníky uvádí, jsou neoddělitelné od naší strany a její funkce ve vývoji našeho státu ke státu socialistickému a jsou stěží řešitelné bez pochopení tohoto prostého faktu. Stejně jako odborová organizace školských pracovníků našla těžiště svého budoucího programu v pomoci učitelstvu při provádění usnesení strany v každodenní práci učitele ve škole ve spojitosti s přesvědčováním o vedoucí úloze strany při budování socialismu v naší vlasti, ani školská správa a pedagogická věda nemají úkoly jiné. Jen způsob jejich pomoci je jiný.

Nyní jest jen třeba, abychom k plnění usnesení strany přispěli všichni ze všech sil co nejvíce a aby i naše pedagogická věda našla v usnesení strany pevnou směrnicí pro svou práci, jíž musí významně přispět našemu učitelstvu v jeho úsilí o socialistickou školu — o socialistickou výchovu.